

Розділ 5

Соціально-гуманітарний контекст трансформаційних фінансово-економічних процесів

УДК 338 (477)

Костюченко О.Є.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Анотація: статтю присвячено аналізу базових умов соціально-економічного розвитку України, визначено роль економічних суб'єктів у регулюванні та реалізації цілей соціальної політики в державі, запропоновано шляхи до формування в країні соціально-орієнтованої економіки через капіталізацію прибутку господарюючих суб'єктів у людський розвиток.

Ключові слова: соціальна політика, соціально-орієнтована економіка, добробут працюючих, соціально-економічний розвиток, капіталізація.

Соціально-економічний розвиток в Україні нерозривно пов'язаний із зростанням добробуту населення країни. Однак, в ринковій економіці яка побудована на принципі «за все слід платити» досягти високого рівня життя населення майже не можливо. Ринкова саморегуляція здатна забезпечити ефективний економічний розвиток лише в ідеальних умовах. В умовах політичної, економічної, соціальної та ідеологічної дестабілізації ринковий механізм може ефективно працювати за своєчасного, достатнього, виваженого державного регулювання, зокрема у соціальних сферах суспільного життя. Таким державним регулюванням є політика держави закріплена у законодавстві.

Метою статті є визначення соціально-економічного стану держави для розуміння цілей та завдань подальшого розвитку України. Практичним завданням у роботі було визначення шляхів для становлення в Україні соціально-орієнтованої економіки. Для досягнення поставленої мети у роботі вирішені такі взаємопов'язані завдання: розкрито суть значення соціальної політики в ринковій економіці; визначено поляризацію суспільства в сьогоdnішніх умовах; обґрунтовано пропозиції та рекомендації щодо шляхів підвищення якості життя населення.

Науково-теоретичною основою статті стали роботи авторських колективів під керівництвом Гальчинського А.С., Гейця В.М., Даниленка А.І., Єрмолаєва А.В., Жулинського М.Г., Левенця Ю.А., Лібанової Е.М., Львовчкіна С.В., Онищенко О.С. Також у роботі використано науковий доробок Вовка В.А. та Гірман А.П.

Щоб з'ясувати, як само через політику досягається добробут нації, – з'ясуємо, що слід розуміти під «політикою» взагалі, та під «соціальною політикою» зокрема. Так, політика у перекладі з грецької означає – державна діяльність [1, с. 536]. Соціальна політика – це діяльність, спрямована на управління соціальним розвитком суспільства, на задоволення матеріальних та духовних потреб його членів і на регулювання процесів соціальної диференціації суспільства [2, с. 218]. Отже, соціальна політика є цілеспрямованою вольовою дією конкретних осіб, наділених відповідними повноваженнями. Така політика не є саморегульованим процесом, вона потребує управління з метою утримання в суспільстві прийнятної диференціації суспільних груп.

У той же час аналіз запропонованих для України стратегій розвитку свідчить, що для досягнення добробуту населення потрібно вирішити низку проблем, не завжди економічного характеру, а саме: максимальний політичний консенсус і, згода щодо основних цілей такої стратегії [3, с. 12]; соціальна орієнтація економічної політики [3, с. 45]; упровадження інноваційної моделі розвитку [3, с. 44]; радикальна реконструкція механізмів соціальної політики держави [4, с. 82]; подолання бідності [4, с. 28]; формування у спільнотах здорових потреб та інтересів людини, спрямованих на виявлення її творчих здібностей та всебічну їх реалізацію [5, с. 10]; узгодження функцій держави і ринку, як двох опор руху [5, с. 10-11]; розвиток партнерських відносин між державою і бізнесом [5, с. 164]; та багато інших. Наведене демонструє усвідомлення того, що цілеспрямовані вольові дії політичної еліти, у напрямку підвищення добробуту населення в Україні, відсутні. Регулювання у соціальній сфері носить хаотичний характер, баланс диференціації суспільних класів порушено. Зрозумілим є лише необхідність підвищити рівень якості життя українського населення.

Така ціль потребує глибоких якісних перетворень у відносинах між економічними суб'єктами, досягти якої неможливо без зміни в уявленнях про потрібне та необхідне. Сумісні зусилля та збалансування інтересів учасників економічних відносин це шлях реалізації соціальної політики держави.

Але, як досягти рівноваги у суспільному житті та якими засобами? До них, традиційно, відносять: державні гарантії для запобігання та амортизації наслідків стихій, голоду, хвороб, природних та техногенних катастроф; перерозподіл матеріальних коштів та створення умов спрямованих на забезпечення певного, досягнутого державною рівня життя. Зміни його якостей у напрямку зниження соціальної напруги; регулювання засобу життя (податками, пільгами, заохоченнями підприємницької ініціативи) у поєднанні з репресивними засобами, наприклад боротьба з наркобізнесом [2, с. 217]. Наведене дає підставу для висновку, що соціальна політика здійснюється державою через свої органи. Ця політика має реалізовуватися у діяльності органів влади (законодавчої, виконавчої та судової), вона повинна здійснювати перерозподіл благ між населенням, залежно від матеріальних та духовних потреб. У той же час, із запровадженням різних форм власності, ми можемо говорити, що соціальна політика не є виключно діяльністю держави. Така діяльність притаманна і суб'єктам господарювання. З переходом економіки України до ринку управління підприємством, а відповідно і перерозподіл результатів праці, здійснюється відповідно до його установчих документів на основі поєднання прав власника щодо господарського використання свого майна і участі в управлінні трудового колективу.

Досліджуючи соціальну політику підприємства Вовк В.А. дійшов висновку, що соціальна політика – це нова сфера діяльності підприємства, спрямована на досягнення соціальних цілей і результатів, пов'язаних з підвищенням добробуту, якості життя співробітників підприємства, споживачів і суспільства в цілому [6, с. 5]. Гірман А.П. розглядаючи соціальні аспекти праці в сучасній Україні та формування нової стратегії соціальної політики підприємства, послідовно у своїх роботах вказує на практичну

важливість інвестування в людський капітал, як важливіший стратегічний ресурс [7, с. 23; 8, с. 21], Авторка доводить, що управління соціальним розвитком підприємства має перетворитися на систему цілеспрямованої діяльності власників і менеджменту – корпоративну соціальну політику, де одним з пріоритетів має стати розвиток відносин соціального партнерства [8, с. 22], соціально-економічна політика має базуватися на міжнародних принципах [7, с. 25]. Погоджуючись з твердженнями автора, доповнимо, що практика переконливо доводить нагальну потребу змінити, існуючу соціальну політику держави та суб'єктів господарювання. Також слід звернути увагу на той факт, що не кожен господарюючий суб'єкт має та втілює власну соціальну політику щодо підвищення якості життя своїх співробітників та членів їх сімей. Такий стан речей, у нинішніх умовах, свідчить про безвідповідальне ставлення власників до умов праці та життя трудівників, які своєю працею створюють товари, роботи та послуги які є джерелом прибутку перших. Вважаємо, що з часів втрати державною статусу єдиного роботодавця, ті підприємці, які використовують чужу працю у свій інтерес, прийняли на себе повноваження щодо регулювання міри праці, розподілу доходів від результатів праці та охорони не лише власних інтересів, а й інтересів працюючих на своїх підприємствах, установах, організаціях.

Далі. Приймаючи за основу тезу, що право є волею пануючого класу, спробуємо з'ясувати, а чи є політична воля змінити соціально-економічну ситуацію в країні? Для відповіді на це питання поглянемо на цифри: (а) 70 % економіки контролюється олігархами [9]; (б) співвідношення доходів бідніших та багатших в європейських країнах становить 1:5,7, а в Україні 1:30 [4] і цей розрив продовжує зростати; (в) за поданими деклараціями про доходи, доходи представників законодавчої та виконавчої влади обліковується у сотнях тисяч гривень на рік, а іноді і у мільйонах [10]; мінімальна заробітна плата станом на 01.10.2011 р. становить 985 грн., а з 01.12.2011 р. становить 1004 грн. При цьому середня заробітна плата в Україні за вересень становить 2737 грн. Навіть у грубих підрахунках у середньостатистичного працюючого українця річний дохід не дотягує 33 тис. грн.; (г) бідність економічно активних громадян. 79% бідних складають домогосподарства, в яких проживає хоча б одна працююча особа. Отже, наявність роботи не означає автоматичного виходу за межі бідності...Більшість представників низки професійних груп (лікарів, освітян, науковців, інженерів, державних службовців), які склали середній клас (за вітчизняними стандартами) і відігравали стабілізуючу роль у суспільстві, сьогодні опинились серед бідних. Їх масовий перехід до групи з низькими легальним доходом мав негативні наслідки: не відбулася передача позитивних суспільних цінностей новому поколінню, звужились можливості формування зрілої особистості та гуманітарного потенціалу суспільства, знизилась відповідальність за результати праці, зникла довіра до держави як гаранта соціальної безпеки осіб, які працюють на відтворення її цінностей, трудові відносини в багатьох сферах стали напівлегальними [4, с. 29-30].

Це свідчить про такі базові умови соціально-економічного розвитку: (а) існуючий рівень соціально-економічного розвитку не дає можливості збудувати соціальну, демократичну державу; (б) в Україні, на жаль, і досі не існує реальних умов виконання державою функцій представника більшості, а навпаки, є передумови для використання держави, як інструмента забезпечення кланово-групових інтересів [5, с. 13-14]; (в) все більше відчувається соціальна напруга у суспільстві, а діалоги які проводяться не дають бажаного соціального ефекту – балансу інтересів економічних суб'єктів; (г) старі механізми зниження соціальної напруги не працюють, нові не запроваджено, при цьому реальна договірنا стратегія соціально-економічного розвитку відсутня, а задекларовані не впроваджуються.

Все це на нашу думку, доводить необхідність змінити підходи до шляхів реалізації соціальної політики в країні, а саме: по-перше, потрібен інверсійний рух. Регулювання не за принципом «згори до низу», а за принципом «знизу догори», тобто «правила гри» мають диктуватися від трудового колективу до керівництва, а не навпаки. По-друге, слід чітко усвідомити, що гроші не можуть бути тією однією цінністю заради якої працює людина. Праця збагачує людини не лише матеріально, а й духовно. Ціннішим за гроші є життя, здоров'я, час, тощо. Тут важливо розуміти, що соціальні (духовні) цінності потрібні людині яка має їжу, одяг, житло. Тільки після цього людині потрібна тривалість життя, фізична свобода, знання, естетичний розвиток, економічна свобода, свобода у часі, тощо. Тільки після цього підвищення відповідальності працівника за результати роботи мають стимулювати засоби матеріальні та нематеріальні. По-третє, рівень результативності праці, в першу чергу, залежить від рівня працездатності (здоров'я) працюючого та рівня освіченості – як базового рівня знань, а не наявності документа про освіту. По-четверте, людині слід допомогти адаптуватися до нових соціально-економічних умов життя. Громадяни України не мають історичного досвіду, переданого старшими поколіннями ідеологія, життя у ринкових умовах. Поряд з цим ідеологія держави повинна спрямовуватися на усвідомлення цінності духовних благ, що сприятиме підвищенню самореалізації людини у праці.

У підсумку вище наведене дає підставу зробити такий **висновок**: соціально-орієнтована економіка базується на розумінні того, що людина, її життя, здоров'я, честь та гідність є найвищими соціальними цінностями в Україні.

Пропонуємо такі шляхи реалізації в Україні соціально-орієнтованої економіки:

1. Не маючи сучасної матеріально-технічної бази для економічного прориву, в нашій країні все ще залишається потенційно високий рівень інтелектуального капіталу.

2. Основними цілями соціально-економічного розвитку має стати орієнтація на духовне збагачення, що однак не зменшує вимог до якості життя населення та рівня матеріального забезпечення працюючих. Це у підсумку підвищить загальний рівень добробуту населення. А високі духовні цінності і добробут знизять соціальну напругу у суспільстві.

3. Принцип «дешева робоча сила» – шлях в нікуди. Для досягнення названих цілей потрібно розробити інноваційну модель соціально-економічного розвитку держави, де пріоритетним буде капіталізація прибутку суб'єктів господарювання у людський та інтелектуальний капітал. Така модель має реалізовуватися паралельно із розвитком нетипових для України форм зайнятості.

4. Інвестиційна складова соціально-економічного розвитку України потребує забезпечення власним капіталом суб'єктів господарювання, без залучення коштів Міжнародного валютного фонду. Реалізація концепції розвитку повинна відбуватися на договірній основі як соціальне та державно-приватне партнерство. Основними індикаторами соціально-економічного розвитку повинні бути: реальні макроекономічні показники, ціни та ціноутворення, обмінний курс валют, сукупна вартість кредиту та соціально-демографічні показники.

5. Для реалізації викладеного потрібно: (а) прийняти, застосувавши цивілізовані методи прийняття рішень – всеукраїнський референдум, закон України «Про стратегію соціально-економічного розвитку України», де визначити цілі, форми та джерела розвитку. Також у названому законі, обов'язково передбачити мінімальний відсоток капіталізації прибутку суб'єктів господарювання у людський розвиток та здоров'я працюючих, а також мінімальний відсоток капіталізації прибутку господарюючих суб'єктів у матеріально-технічну базу; (б) розробити та запровадити концепцію «Відповідального адаптованого працівника», з метою поліпшення психологічної

рівноваги працюючих. Подібну концепцію слід розробити для власників підприємств, установ, організацій – з метою підвищення рівня соціальної відповідальності бізнесу за добробут населення, зокрема працюючих громадян.

Література

1. Словник іншомовних слів / [за ред. члена-коресп. АН УРСР О.С. Мельничука]. – К. : Укр. Рад. Енциклоп. АП УРСР, 1974. – 776 с.
2. Строев Е.С. Труд и социальное развитие: словарь / [сост. Е.С. Строев, Е.В. Белкин, Е.Д. Катульский, М.А. Коробейников]. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 266 с.
3. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції», Авт. Кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
4. Модернізація України – наш стратегічний вибір : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2011. – 416с.
5. Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015. Національна доповідь / за заг. ред. В.М. Геєця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
6. Вовк В.А. Формування соціальної політики підприємства // автореф. дис... канд. економ. наук 08.09.01 // В.А. Вовк; Харк. нац. економ. ун-т. – Х., 2005. – 21 с.
7. Гірман А.П. Формування нової соціальної політики підприємства // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії: Економічні науки. – 2010. – № 2 (24). – С. 22-25.
8. Гірман А.П. Соціальні аспекти економіки праці в сучасній Україні // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії: Економічні науки. – 2011. – № 1 (25). – С. 21-24.
9. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://tyzden.ua/News/22794>
10. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://tyzden.ua/News/23831>

Summary. this article is given up to analysis of basic conditions of social and economic development of Ukraine, is certain the role of economic subjects by the regulation and realization of goals of social politic in the state, there are offered the ways of formation of social oriented economic in the state through the profit's capitalization of economic subjects to the human development.

Keywords: social politic, social oriented economic, well-being of workers, social and economic development, capitalization

Стаття надійшла до редакції 02.12.2011